

УДК 347.775

С. П. Стеценко,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту в будівництві,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ НА ОСНОВІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО МОНІТОРИНГУ

S. Stetsenko,
Ph.D. in economics, associate professor department, Kyiv National University of Construction and Architecture

THEORETICAL ASPECTS OF THE STUDY OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE REGION ON
THE BASIS OF SOCIO-ECONOMIC MONITORING

У статті викладено підходи щодо оцінки економічної безпеки регіону. Перш за все, економічна безпека регіонів являє собою найсуттєвішу частину безпеки держави, адже без них держава не може існувати. Розглянуто проблеми економічної безпеки регіону, її місце і значення в національній економічній безпеці, досліджуються внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці регіону.

The article approaches for assessing the economic security of the region . First of all , the economic security of the region is the most essential part of national security , because without them, the state can not exist. The problems of economic security of the region , its place and importance in the national economic security , we investigate the internal and external threats to the economic security of the region.

Ключові слова: економічна безпека регіону, регіональна економіка, регіон, організація економічної безпеки, регіональне управління, економічний ризик регіону, економічна загроза регіону, економічна небезпека регіону.

Key words: economic security of the region, the regional economy, the region, the organization of economic security, regional management, regional economic risk, economic threat to the region, the economic risk of the region.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У мінливих умовах сучасної економіки здатність забезпечити безпеку країни від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз визначає рівень її конкурентоспроможності та динаміку соціально-економічного розвитку. Глобальні кризові явища у виробничій, продовольчій, енергетичній, фінансовій та інших сферах зумовлюють зростання уваги до такого поняття, як економічна безпека. Сьогодні вона розглядається, в основному, з позицій національної економіки, у той час як, регіональна складова вивчена недостатньо повно.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження певних аспектів проблеми економічної безпеки знайшли відображення в працях провідних українських та російських науковців: Л.І. Абалкіна, А.І. Архипова, О.М. Бандурки, І.Я. Богданова, З.С. Варналія, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, О.М. Головченко, В.Є. Духова, Я.А. Жаліла, Г.А. Пастернак-Таранушенка, В.Л. Тамбовцева, Л.С. Шевченко М.М. Єрмошенка та ін.

МЕТА СТАТТІ

Основною метою статті є висвітлення теоретичних аспектів дослідження економічної безпеки регіону на основі соціально-економічного моніторингу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Протягом останніх років значна увага приділяється таким понятійним категоріям як стабільність, рівновага, безпека. Ці категорії відбивають рівень ефективності розвитку економіки як єдиної системи і забезпечують комплексну оцінку, є критеріями оцінки соціально-економічного розвитку регіону. Економічну безпеку слід розглядати як найважливішу характеристику економічної системи. Вона визначає здатність стійку дієздатність суб'єктів господарської взаємодії, можливості реалізації національно-державних інтересів, гідні умови життєдіяльності населення, усунення загроз, що виникають в процесі їх досягнення.

Ми вважаємо, що забезпечення економічної безпеки є однією з найважливіших функцій держави. Проблема економічної безпеки ніколи не існувала відокремлено. Вона є похідною від завдань економічного зростання на кожному етапі суспільного розвитку. На рівні регіону економічна безпека визначає ступінь розвитку регіональної економіки, її інтеграцію з економікою країни свідчить про рівень регіональної незалежності.

На сучасному етапі розвитку України ключового значення набувають питання регіональної безпеки, пов'язані з реалізацією ідеї національної єдності, розвит-

Таблиця 1. Внутрішні загрози економічній безпеці регіонів

Загроза	Прояв дії загроз
1. Високий рівень зносу основних виробничих фондів підприємств регіону	Низький рівень конкурентоздатності на регіональному і державному рівнях; Неможливість ефективної кон'юнктурної диверсифікованості виробництва обладнання; Висока вартість виробленої продукції, яка обумовлена високим рівнем витрат на амортизацію обладнання;
2. Низька рентабельність регіональних промислових підприємств (за винятком монопольних гігантів	Змушене скорочення виробництва аж до закриття підприємств; Зростання безробіття і соціальної напруженості у регіонах; Руйнування елементної бази загальної системи економіки України;
3. Низький рівень бюджетної підтримки економічного розвитку регіонів (як з державного бюджету, так і коштом регіональних бюджетів)	Неможливість реалізації бюджетних проектів розвитку виробництва та регіональної інфраструктури. Високий ступінь розкрадання бюджетних коштів на різних рівнях адміністративного управління

ку і удосконалювання міжрегіональних відносин. Результати аналізу соціально-економічної ситуації свідчать, що причини багатьох загроз економічній безпеці закладені на регіональному рівні.

Сутність економічної безпеки регіону полягає в можливості і спроможності його економіки поетапно поліпшувати якість життя населення на рівні загальноприйнятих стандартів, протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх загроз за оптимального рівня витрат всіх видів ресурсів, забезпечувати соціально-економічну та суспільно-політичну стабільність регіону.

Основними критеріями, що визначають інтереси регіону в сфері безпеки, які забезпечують прийнятні для більшості населення умови життя і розвитку особистості, стабільність соціально-економічної ситуації, відносять: розширене відтворення економічного та соціального інфраструктурного забезпечення регіональної соціально-економічної системи; межі критичної залежності регіону від ввезення найважливіших видів продукції першої необхідності; забезпечення належного рівня обслуговування потреб населення з метою формування умов для нормального життєзабезпечення населення регіональної соціально-економічної системи.

Для визначення рівня регіональної економічної безпеки можуть бути застосовані різні методи. Узагальнено їх можна згрупувати наступним чином: 1) визначення та моніторинг основних макроекономічних показників та порівняння їх із граничними значеннями, а також індикативний аналіз; 2) методи експертної оцінки для ранжування територій за рівнем загроз; 3) використання відносних темпових показників за основними макроекономічними показниками і динаміка їх змін; 4) методи математичного апарата, у тому числі багатовимірного статистичного аналізу, теорії ігор; 5) використання економічних інструментів в процесі оцінки наслідків впливу загроз безпеці шляхом кількісного визначення збитку.

Аналіз стану в регіоні має спиратися на набір індикаторів економічної безпеки, який дозволить виявити та оцінити майбутні загрози, а також реалізувати необхідний комплекс програмно-цілевих заходів щодо зниження рівня впливу загроз. Систему загроз економічній безпеці регіонів можна поадти у наступному вигляді (табл. 1, 2).

Підвищення економічної безпеки територій вимагає від органів державної влади надання державної підтримки регіонального розвитку через реалізацію комплексу державних програм, розміщення державних замовлень на постачання продукції підприємствами регіону для забезпечення загальнодержавних потреб, паритетної участі у великих регіональних інвестиційних проєктах. Крім того, існує потреба у здійсненні рівноправної взаємодії державної і регіональних бюджетних систем, заснованої на розмежуванні податкових та інших функцій; формування сприятливого загальнодержавного клімату для економічного розвитку території; вибір зваженої економічної

стратегії у відносинах з регіональними соціально-економічними системами.

Регіональний рівень вирішення проблем передбачає розробку певної регіональної політики щодо забезпечення економічної безпеки, як складової загальної системи економічної політики. За своєю сутністю регіональна політика економічної безпеки є концентрованим виразом соціально-економічних інтересів регіону.

У процесі господарської діяльності формуються певні зв'язки і форми відносин між виробниками, споживачами і посередниками або розпорядниками життєво необхідних благ і послуг. Вони формують механізми господарювання, здатність і методи яких забезпечують пропозицію та попит, рух ресурсів і задоволення потреб. Кожна ланка цього механізму, як динамічний елемент системи, зазнає впливу різних чинників: політичних, економічних, технологічних, інформаційних, силових, що можуть завдавати шкоди, створювати небезпечні ситуації, загрозу економічним інтересам. На сьогодні дуже важливо мати за орієнтир критичні параметри загроз, такі їхні розміри, досягнення яких зумовлює руйнівні процеси в економіці.

Критична величина економічних показників, насамперед, свідчить про необхідність певного втручання органів управління з метою зміни небезпечних тенденцій. Тому встановлення загальноєкономічних граничних меж деструктивного розвитку економіки дозволяє обмежити існуючу свободу оцінок ситуації і знайти ключі взаєморозуміння різних суб'єктів господарювання і політичних сил. Розробка критичних параметрів (граничних значень) економічної безпеки, вихід за межі яких зумовлює загрозу економічній безпеці, дозволяє створити інструмент для оцінки стану регіональної економіки, що здійснюється шляхом проведення індикативного аналізу.

Розробка граничних значень здійснюється за наступними параметрами: 1) здатність економіки регіону до стійкого зростання; 2) стабільність фінансової системи; 3) підтримка наукового потенціалу; 4) залежність економіки регіону від імпорту найважливіших видів продукції; 5) рівень життя населення; 6) якість життя; 7) демографія; 8) охорона навколишнього середовища.

ВИСНОВКИ

З метою формування ефективної політики держави, зниження рівня диференціації у соціально-економічному розвитку регіонів і розробки єдиних стандартів оцінки ефективності здійснюваних у регіонах перетворень, а також для моніторингу регіональної економічної безпеки слід розробити інструментарій, що дозволяє оцінити як рівень потенціалу різних регіональних соціально-економічних систем, так і ефективність використання цього потенціалу. Крім того, наявність єдиних показників оцінки дозволить сформулювати сприятливе середовище для розвитку підприємницької діяльності і поліпшення інвестиційного клімату, більш збалансованої державної політики (бюджетної тощо).

При здійсненні порівняльної оцінки потенціалу регіону мають враховуватися наступні основні принципи: 1) комплексність оцінки, що забезпечує врахування всіх найважливіших складових показників; системність оцінки, що передбачає врахування взаємозв'язків між базовими показниками і характеристиками регіонального розвитку; 2) вірогідність вихідних даних в процесі вибору базових показників регіонального розвитку; відповідність системи індикаторів завданням щорічного аналізу і прогнозування регіонального соціально-економічного розвитку; максимальна інформативність результатів оцінки рівня розвитку регіональних соціально-економічних систем, що забезпечує можливість ухвалення оптимальних рішень на державному і регіональному рівнях державного управління.

Література:

1. Абалкин Л.И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение / Л.И. Абалкин // Вопросы экономики. — 1994. — № 12. — С. 12.
2. Головченко О.М. Економічна безпека регіону в гарантування стабільності національної економіки: монографія / О.М. Головченко. — Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2008. — 399 с.
3. Голубців А.Н. Економічна безпека регіонів ПФО / А.Н. Голубців, В.М. Горячова, Е.В. Пройдакова // Питання статистики. — 2005. — № 4. — С. 52—53.
4. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: Монографія. / Я.А. Жаліло. — К.: НІСД, 2003. — С. 53—87.
5. Пастернак-Таранущенко Г.А. Економічна безпека держави / Г.А. Пастернак-Таранущенко — К., 1994. — 250 с.
6. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування: монографія / Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко, С.М. Макуха та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.С. Шевченко. — Х.: Право, 2009. — 312 с.
7. Мониторинг экономической безопасности регионов как условие стабильного развития / А.И. Татаркин, А.А. Куклин, А.Л. Мызин [и др.] / под науч. ред. акад. РАН А.И. Татаркина, д.э.н. А.А. Куклина. — Екатеринбург, 2009. — 98 с.

Таблиця 2. Зовнішні загрози регіональній економічній безпеці

Загроза	Прояв дії загрози
1. Зростаючий рівень залежності регіонів від іноземного капіталу, від імпорту харчових продуктів і обладнання	Скорочення регіонального виробництва. Гіпертрофоване і неадекватне до доходам населення зростання сфери послуг, особливо підприємств індустрії розваг, навколо яких концентрується кримінальний актив. Шкода здоров'ю населення, що вживає низькоякісні і генетичномодифіковані продукти.
2. Скорочення регіонального виробництва, внаслідок нерентабельності і нездатності конкурувати на ринку товарів.	Зростання безробіття, зубожіння і асоціалізація населення. Деструктуризація економічної системи України
3. Розвиток тенденції регіонального економічного і соціально-політичного сепаратизму.	Зростання міжнаціональної, міжконфесійної і міжетнічної напруженості, здатної зомовити великі конфлікти. Втрата українцями України як держави.

8. Олейников Е.А. Економічна й національна безпека: підручник / Е.А. Олейников. — М.: Испит, 2005. — 768 с.

9. Степаненко А. Оцінка економічної безпеки України та її регіонів / А. Степаненко, М. Герасимов / Регіональна економіка. — 2002. — № 2. — С. 39—54.

10. Татаркин А. Т. Економічна безпека регіонів — у єдності теорії, методології й практики / А. Т. Татаркин // Економіка й керування. — 2006. — № 4. — С. 28, 29.

References:

1. Abalkyn, L.Y. (1994), "Ekonomicheskaja bezopasnost' Rossy: uhrozy u ykh otrazhenye", *Voprosy ekonomyky*, vol. 12, pp. 12.
2. Holovchenko O.M. (2008), "Ekonomichna bezpeka rehionu v harantuvannia stabil'nosti natsional'noi ekonomiky", [Ekonomichna bezpeka], *Naukova dumka*, Odesa, Ukraine.
3. Holubtsiv A. N. (2005), "Ekonomichna bezpeka rehioniv PFO", *Pytannia statystyky*, vol. 4, pp. 52—53.
4. Zhalilo Ya.A. (2003), "Ekonomichna stratehiia derzhavy: teoriia, metodolohiia, praktyka", [Ekonomichna stratehiia], *Naukova dumka*, Kyiv, Ukraine.
5. Pasternak-Taranuschenko H. A. (1994), "Ekonomichna bezpeka derzhavy", [Ekonomichna bezpeka], *Naukova dumka*, Kyiv, Ukraine.
6. Shevchenko, L. S. Hrytsenko, O. A. and Makukha S. M. (2009), "Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist' ta napriamy formuvannia", [Ekonomichna bezpeka], *Naukova dumka*, Kyiv, Ukraine.
7. Tatarbyn, A.Y. Kuklyn, A.A and Myzyn, A.L. (2009), "Monytorynh ekonomicheskoy bezopasnosty rehyonov kak uslovye stably'noho razvytyia" [Ekonomichna bezpeka], *Naukova dumka*, Ekaterynburh, Rossyia.
8. Olejnykov E. A. (2005), "Ekonomichna j natsional'na bezpeka", [Ekonomichna bezpeka], *Naukova dumka*, Kyiv, Ukrain.
9. Stepanenko A. (2002), "Otsinka ekonomichnoi bezpeky Ukrainy ta ii rehioniv", *Rehional'na ekonomika*, vol. 2, pp. 39—54.
10. Tatarbyn A. T. (2006), "Ekonomichna bezpeka rehioniv — u iednosti teorii, metodolohii j praktyky", *Ekonomika j keruvannia*, vol. 4, pp. 28—29.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2013 р.